

A

1996
—
11.
1

APATZAI JÁNOS

MAGYAR LOGICATSKA

BOLYAI DOKUMENTÁCIÓS KÖNYVTÁR + MAROSVÁSÁRHELY

Jan. apud 2535

421

3

921

1512

1714

tustan

Jan. 27. 1714

1714

2.

Sunt hominū un
 Judo es mag rochadas dls vale Orroffage
 mthy. 2 Judo vidto hinc
 hoga dalo haffamok
 Papan fu. Berh. Sallu. Pad. Sallu. Pad.
 Ranta. Kopu tnyik. Komny magt. Orvony
 Gyoker. Fekete vion. Gyoker. Porajfi
 Loka. Judo majof. akar homny tnd
 Qy kor akar hoda akar hoda pich
 eche hoi muds kut on y eche et levis
 dms i pety hoi gogul es rize
 ha az falkos ki zuzija vishk bennis
 immj. 7. 2. gon hofus es az hider
 magy.

Die 27. aucti. Vacant aduante
 Lattam. Alimamban huzantid az
 sud hohimbud vyz rajz at melin

Diute py erius o dia pof
 13. M. 1714. 1714. e. 1. 1. e
 gacla. Natim d
 Verius. Suspendim
 Decatt.

Liber Coll. Agropolis. quena II
 Annot. Ill. Coll. Bibliothecae
 Maxim. D. Josephi Salsburg. Bibli.

Dono accepit a Domino
 enciclicis. Papa sub
 his conditionibus
 quod in ~~...~~ atus ~~...~~

1750

III

Logica,	23 dolgokk közfoglalás
Inductio,	3 kint. tinek a dományra
Artificiale,	23 dolgok közfoglalás
Art. simplex	nek a talalás
Primum Elfo.	A dolgokk való
Abolute Conser.	Isuphan csak egynek néző
Modo quoda Conser.	Consentaneu. Egges.
Causa, ok.	Conferens. Szere ok.
Ca efficiens	Procreans. Szerepito ok.
Ca Conserans,	Isuphan ok.
Ca Solitaria	Egyedül való ok.
Ca Socia	Másokkal való ok.
Ca Principalis	Elfo fo ok.
Ca Adjunctis.	Szerepito ok.
Ca Instrumentalis	Szerepito ok.
Ca Voluntas.	Szerepito ok.
Ca Accidens	Szerepito ok.
Ca Fortuita	Szerepito ok.
Ca Latra.	Szerepito ok.
Ca Forma	Szerepito ok.
Ca Invis	Szerepito ok.
Ca Habit	Szerepito ok.

Bott eolog. subiecta

Axioma affirm.	Ullato Mondas.
Axioma neg.	Tagado Mondas.
Axioma Contradictio.	Hipotesis Mondas
Axioma Inven.	gyaz Mondas
Axioma Contingens	Lentsej Mondas
Axioma necessarii.	Sullsej Mondas
Axioma falsum	Harmis Mondas
Axioma simplex	Egyes Mondas
Axioma Generale	Közfolye Mondas
Axioma Speciali.	Régi Mondas
Axioma Particulari.	Repheni valo Mondas
AX. Inven.	Gulajdon Mondas.
AX. Copulativa	Juisto Mondas
AX. Compositiva	Egyes Mondas
AX. Copulativa	Folyalo Mondas
AX. Compositiva	Juggo Mondas
AX. Disjunctiva	Sz. Juggo Mondas
AX. Disjunctiva	Különbözö Mondas
AX. Disjunctiva	Szalapto Mondas

OPAKOJA

Syllogismus. Kosztodas

Categoria. Hiteto Mondas

Antecedens Pars. Elöljaro res.

Consequens Pars. Következo res.

Propos. Sim. Assumptio feltevel.

Syllog. simplex. Egyes okostodas.

Syllog. complexus. Kütenje okostodas.

Syllog. compositus. Beszont okostodas.

Ima species Syllog. explic. Elötenje okostodas.

Zda species Syllog. explic. Szalapto okostodas.

Syllog. Compositus. VIII. Egyes okostodas

Syllog. Complexus. Juggo okostodas.

Compositus Simus. Elso juggo okostodas

Compositus 2dus. Masodik juggo okostodas

Syllog. Disjunctus. Szalapto okostodas.

Syllog. Disjunctus 1. Elso Szalapto okostodas.

Syllog. Disjunctus 2. Masodik Szalapto okostodas

MEJHODIS ELRENDELES

Modus subsistendi Ullando fogh egymastol

Essentialis. Allat kulönbözö modjia

Partialis. Sz. indint valo.

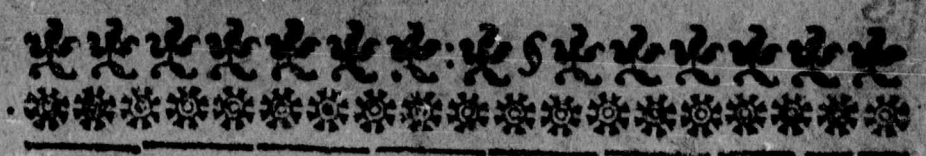
Decid. Mentalis. J.

K.

VIII. IN

Paulus Salank.
Anno 1741

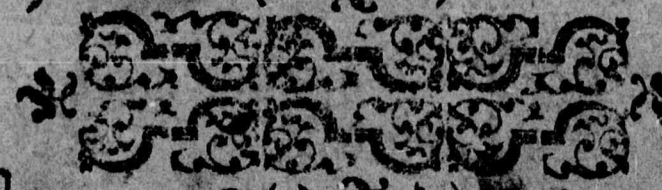
3603. MAGYAR 254
LOGICATSKA

mellyet Kármán
a' kitsindedek számára irt,

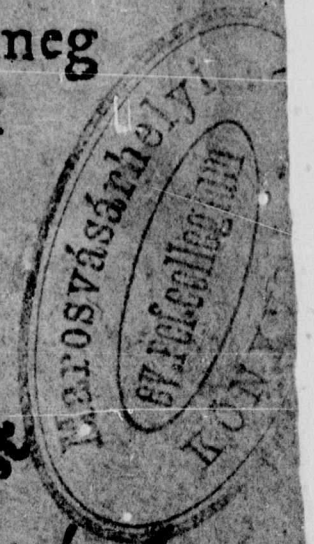
APATZAI JÁNOS,

egy a' tudomány dolgában meg
kivántatot TANATS-ísal
egyetemben.

Sum ~~XXXXXXXXXX~~

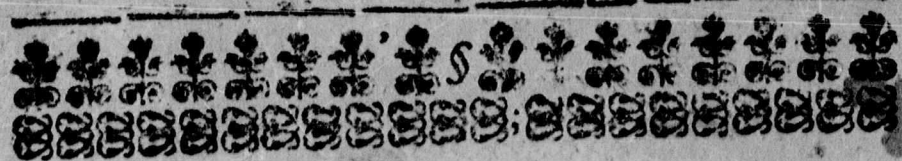
Suex Libris Stephani Károlyi &
FEJERVÁRAT.

Nyomtatta MAIOR MARTON.
M. DC. LIV.

Anno 1683. Apr. 20. Junij

A Meltóságos

FEJEDELMI FELSEGRÉ

választatot nagy reménységű IFFIU

*Csal.
cap. 5. 4.*

RAKOCI FERENC-

nek, nekem Kegyelmes Uramnak,
mint esztendejiben ugy az igaz val-
lásban és az Fejedelmeket meg éke-
sítettő szép tudományokba törven-
detes nevek ~~...~~ valo
kegyesen uralkodásra, sok esz-
tendőket s' hosszú életet
kévának.

Mioltától fogva, KEGYELMES
URAM Házánknak egygyetlen
egy ékessége; a' dologhoz valamit saj-
dítani, és a' több keresztyén Nemzereket
a' Magyar Nemzettel egybe kezdtem
hasonli-

hasonlítani: tsudálkoztam erőssen raj-
ta, hogy a' tudomány dolgában mind a-
zoktól olyan megszűze maradtunk. Ugy
annyéra hogy mikor más Nemzet már
faradtsági után jól megis nyugur, s' magát
bizonyos állapotra fogta, mű közüllünk
többen akkor kezdnek rettenetes nagy
költséggel, megállapodot idejékkor, ide-
gen országokra tanulásnak okáért buj-
dosni. E' gonosznak én a' többi között
három okait találván, tudniillik a' jo, o-
kos, és hűséges tanítóknak; a' jo tanít-
ás módjának; és végezetre a' Magyar
nyelvén írott könyveknek (kiváltkép-
pen a' mellyek a' Scholai állapotót néz-
nek) rettenetes szűk voltát: vékony re-
hetőségem, és az Urrol nekem adatot ki-
tsin talantom szerént nagy igyekezettel
kivántam avagy csak egygyiknek meg
előzésére orvosságot keresni. Es mivel
az utolsónak találtam ártalmasab voltát,
leg előszűzör is annak akartá mérgöt el-
oltani: melly dolog más uton mint lehet-
tet volna, hanē mindē disciplinátot, és
tudomá-

tudományokat egy sumában foglalván és a' Magyar Nemzetnek szeme eleiben adván, én fel nem találhattam. Innen vagyon hogy én, magam gyengeségével nem gondolván, a' Magyar Encyclopædiának irásához kezdtem volt, igyekezvén lehetőségem szerént szegény édes Nemzetemnek meg-segállítására, ha arannyat ezüstöt avagy drága kőveket nem, bár csak lent és gyapjat bé mutatni. Innen vagyon az-is hogy e' két rövid és kitsin munkátskámot még oda fel laktomban írogattam volt. Gondolkodván azért a' minapiban arról, mely nagy háládatlan-ságnak ítélnék az emberek, hogy én efféle dolgokban törvén fejemet, meg-nem tekinteném, az én kegyelmes Uramot, a' kire Erdélynek s' Magyar Ország részeinek vagyon szeme függettetvén, a' kitől e' földiekbe a' Nagyságod Melto-ságos és Fejedelmi Felsőggel tündöklő Árttyai után, Országostol a' mű békeségünk és előmenetelünk egyedül függ; a' kinek a' tudomány dolgában elő-segíté-
lében

sében mind Országostol igyekeznünk kellene, hogy osztán onnan mindnyájunknak tudománya és boldogsága öreg-bedhetnék. Ezekről gödolkodván mő-dom, nagy sietséggel kezdék igyekezni azon, hogy Nagyságodnak a' Persiai szokás szerént ha egyebet nem, avagy csak egy marok vizni ajándékot vihetnék fel. Allapotom meg szemlélvén annak-oká-ért egyebet e' munkáimnál nem találék egy előszőr, a' miben Nagyságod győ-nyörködhetnék mostani idejéhez ké-pest. Holott elsőben a' Ramus Logi-cáját magyarul írván le, szép könyű és többire gyermeki példákkal világosít-tottam meg: a' másikban pedig a' Fortius nyomdokát követvén az Ifjuságot a' szorgalmatos tanulásra igyekeztem fel-indítani. Mellyeket én Nagyságodnak ajánlok, és a' Nagyságod fényes neve-alatt e' világra borsátok, Nagyságodat alázatosan kérvén, ne nézze e' munkáts-kámnak gyengeségét és kitsidségét, ha-nem vegye kedvesen: mellyet ha meg ér-
tek tellyes

tek, tellyes tehetségem szerént az ő igye-
kezem, hogy hátra való munkáimba is
a' Nagyságod Fejedelmi méltósága ter-
jesztessék, és mutatodjék meg, hogy a' jó
Isten ottan ottan oly őt állókat támaszt
a' Magyar nemzet felibe, a' kik a' tudo-
mányba és a' tudós emberekbe gyönyör-
ködők. Hogy ne láttassunk, többé
igen megszűze lenni, attól a' Plato Respub-
licája boldogságától, a' melybē a' Philo-
sophusok uralkodnak és az Uralkodok
Philosophálnak. Adja a' bölts

Isten szent Fiáért
Amen!

*Nagyságodnak alázatos és mélt-
sáttalan szolgája*

APACZAI JÁNOS.

1. A' Tudo-

MAGYAR LOGICA 7.

1. A' Tudomány mely az embert böltsé térszi áll a'
dolgoknak, és némely Nyelveknek (mellyeknek mod-
járól a' Grammatika és Rhetorica tanít) tudásában.

A' dolgoknak tudásokban böltsésegnek álló
(mely most Philosophiának hivatik) némely része
közönséges, melynek tudása szükségesképpen meg-
kívántatik a' többire, s illyen a' Logica, némely ré-
sze pedig nem oly közönséges, melly is két felé ha-
sál, mert a' Mathematica valamennyivel közönsége-
sebb a' Physicánál és a' Theológiánál. Ez hat részé-
ben a' Böltsésegnek minden dolog bé foglaltatik,
valamit az tanulóknak tudniuk szükséges, csak hogy
okoson irattassanak le, és tanultassanak meg.

1. **A** Logica oly tudomány mely megtanít a'
dolgoknak közönséges tekinteteknek
fel találására és azoknak jól megvételére.

2. Honnan eszedbe vehed hogy annak két részei
vannak, tudniillik a' dolgok tekintetnek fel talál-
lása; (invenio) és azoknak egybe foglalások. (dispo-
sicio, iudicium)

3. A' Tekintetek hivattnak argumentumok-
nak, mellyeknek némellyike a' dologban benne va-
gyon, némellyike pedig nints, hanem mástól valaki-
től adatik a' dolognak megmutatására.

4. A' mellyekbenne vannak, azok vagy magok
erejeből jelennek valamit, vagy másokébol.

5. Az elsőik magán valók avagy egybē vettettek.

6. A magán valoknak tekintetek vagy meg egygyezők, mellyek Consentaneáknak mondatnak; vagy meg hasonlok mellyek Dissintaneáknak hivattatnak.

7. A Consentaneák azok mellyek meg egygyeznek a dologgal a mellyet mutatnak.

8. Meg egygyeznek pedig avagy tellyeséggel avagy csak némünémű képpen.

9. Tellyeséggel meg egygyez a Causa és az effectus, az az, az ok, és a tőle való dolog.

10. Az ok (Causa) az, melytől vagyon valamely dolog. Minek okaért ez két feje minden tudománynak; úgy hogy többet nem tudsz jól, hanem csak a minek okát tudod adni.

11. A ok négyféle: a mitől, a miből, a miben, a miért vagyon valamely dolog. az 1. Efficiens, a 2. Materia, a 3. Forma, a 4. Fini: nek hivattatik.

12. Efficiensnek mondatik az, a mi hoz, szerez, nevel, csinál, teremst sőt még az is a mi csak oltalmaz valamit. mint példának okáért az Atya és az Anya szülik s nevelik a gyermeket, mellyet a dajka őriz oltalmaz, táplál: mindenik causának szerző oknak mondatik.

13. A szerző ok (efficiens) némely egyedül, némely pedig másokkal szerez csinál valamit: Mellyeknek némellyike első és kiváltképpen való, s a többi segítő ok és eszközök mint. az országoknak igazgatásában a Fejedelem az első, a több tanácsurak pedig segítő ok. ide tartoznak az eszközök is a mellyek által

által valami létszen, mint az Deáknak eszköze a penna, ténca, keze, de az írásnak mindenik oka.

14. Harmadszor az efficiens, avagy magán (per se) tselekeszik valamit, avagy nem magán (per accidens). Magán tselekeszik az a mi maga erejéből tselekeszik: tudniillik, vagy természeti szerint vagy pedig tanátsból. Természeti szerint tselekeszik a tűz mikor éget. Tanátsból az ember ki midőn valamihez akar fogni, először meg gondollya hozzá fogjoné vagy ne s annak utána mint viharé leg jobban végbe. Nem magán [per accidens] tselekeszik az a szerző ok, a mely magán kívül való erőtől viszen valamit végbe: és így létszenek a mellyek Szükségből avagy szerentséből létszenek. Szükségből, mint midőn a Gyermekek a Mesterétől való feleltségben jól tanul. Szerentséből midőn a porban jáczodván pénzt talál. De a szerentsének nevezetivel való elést szerzette az okoknak nem tudása, honnan lott hogy midőn valamely dolog várakozásunk felet esik (történik) szerentsének mondjuk.

12. A Materia az a miből valamely dolog áll: mint. az a sztal, tal, kálán és többek fából való; a szoba kőből vagy fából; a kemencze kályha, agyagból.

13. A Forma az a miben a dolognak való sága, áll. így a feketeség formája a ténának, mert ha fejér veres, zöld volna, nem volna ténca, hanem fehérek vagy mi egyéb; a négy szegeletűség formája a táblának

Sz.B.

a' táblának, mert ha kerek volna tárgyér volna.

14. *A' Finis az a' miért a' dolog vagyon.* mint, azért csinállya a' gyermek a' pennát hogy írjon véle, azért viszen kenyeret az iskolába hogy meg egye, azért fizet a' Mesterének hogy tanítsa.

15. *Az effectum oly dolog mely az okokból löte.* mint, az irás az [embertől) gyermektől vagyon, a' szállítás, a' járásis; a' szobának meg melegedése a' tüztől.

16. *A' mely tekintetek csak némünémüképpen egygyeznek meg, azok subiectumok avagy adjunctumok.* A' subiectum az, a' melyhez valami adatik mint, a' test subiectuma a' ruhának, egésségnek, betegségnek; a' kalamáris subiectuma a' téntának, az asztal a' tálnak mikor rajta vagyon, a' rál az éteknek mikor benne vagyó: a' nap subiectuma objectuma a' szének mikor éber rá néz, a' jó maga viselés subiectuma objectuma a' gyermeknek, azért arra kel vigyázni.

17. *Az adjunctum az, mely valamibez adatik.* A' ruha adjunctuma a' testnek, ugy az egésség, s' a' betegségis; a' böltseség adjunctuma a' léleknek.

18. *A' meg hasonlo tekintetek azok, a' mellyek a' dologtól különböznek.* Ezek pedig vagy csak különbözök, vagy ellenkezők. Azok a' mellyek csak különbözök *Diversaknak* mondatnak, és egy mástól csak tekintettel különböznek: a' mellyek ilyen szállításnak módjai alatt mondatnak ki: Nem ez hanem az az Jollehet, mindazonáltal mint, nem szép papiros, de jó.

ros, de jó. Jollehet a' Mesternek hatalma vagyon rá, hogy a' gyermeket bünéjért meg verje, mindazáltal mikor vétke nintsen, ne bántsa.

19. *Az ellenkezők avagy Oppositak azok, a' mellyek nem csak tekintettel hanem voltaképpennis különböznek egymástól: minnek okaért azon egy dolognak, azon egy része szerént, azon egy tekintetből, azon egy időben nem tulajdonittathatnak.* mint, Nem lehet azon egy dolog fekete s. fejtér, azó egy részében, azon egy tekintetből, azon egy időben, lehet mindazáltal egy dolog fejtér s. más fekete, azon egy dologis más része szerént fekete s. más szerént fejtér, avagy azon egy dolog azon egy része szerént, egy tekintetre nézve fekete s. mátra nézve fejtér, végszerre azon egy dolog, azon egy része és tekintet szerént egy időben fekete s. másban fejtér; ugy hogy ha ez négynek csak egygyike ott nelegyész, nem léssen egymással ellenkezés, avagy oppositio.

20. *Az oppositak avagy egy mással ellenkezők közül némellyek közt, egy fokkal ellenkezik.* mint az ember, nem lehet lo, sem fa, sem asztal; mert ezeknek egygyike ugy ellenkezik mind a' többivel hogy a' mi egy, nem lehet a' másik. [az ilyenek *Disparataknak* hivattatnak) Némely egy mással ellenkezésben pedig, egy csak egygyel ellenkezik mellyek *Contrariaknak* hivatnak. Azok közül azért némellyik ugyan valami vagyonfaggal ellenkezik s. némellyik csak a' nintsenel. A' holott mind

két felől

két felől vagyonság vagy az ellenkezésben, azok két félek: Mert némelyek ellenkeznek ugyan de egymásból függenek, mint noha az Apa nem lehet fia a fiának, mind az által, ha Apa nem volna, fiu sem volna. az ilyenek Relatáknak mondatnak: némelyek pedig szüntelen ellenkeznek egymással; mint, a békefés s a háborúság, a fehér s. a fekete. (adversa)

21. A holot ellenkezés vagy a' vagyon és a' nintsen közöt azokis két félek: mert némely vagyon ellenkezik az ő nintsenével akár holot legyen az, mint, jó s. nem jó, vagyon s. nintsen, ember nem ember (Es az ilyenek Contradictióknak hivatnak): némely pedig csak abban a' dologban ellenkezik a' nintsenel a' holott maga vagyon, mint a' látás s. nem látás (vakfág), jozonság s. nem jozonság (rézesség) kasdagfág, nem kasdagfág (szegénység) ezek pedig Privantiáknak mondatnak.

Eddig vannak az egygyes tekintetek.

22. Az egyben vettetés tekintetek, hivatnak Comparatáknak. A' Dolgoz pedig egybe vettettek egymással vagy az ő mennyiségekbe vagy az ő minéműségekben. A' mennyiség az, a' mire nézve az egybe vettetés dolgoz ennyiknek s. ennyiknek mondatnak. Melyre nézve a' dolgoz egy arányuak (Paria) vagy nem egyarányuak. (Imparia) Ez egyarányuak azok a' mellyeknek mennyiségek egy. Az egy arányu tekintet (argumentum) azért az, a' melyben az méssal egy arányu dolog más magával egy arányu dologgal

dologgal vettetik össze. melynek a' szollásban jelei ezek: egyarányu, egygyező, meg egygyezettetni; azon a' mi amaz; ugy az, a' mint amaz. annyi, a' mennyi; nem inkább; nem kevesbé; mint: annyi jot kívánok te néked, a' mennyi haj szál a' fejedben vagyon;

23. A' Nem egyarányuak nagyobbak. (Majora) avagy külsőbbek. (Minora) A' Nagyobbak azok, a' mellyeknek mennyiségek folyúl haladja a' másiknak mennyiségét. Mellyeknek jelei ezek: Nem csak, hanem; inkább akarom ezt, mint amazt; jobb, nagyobb, szeb. A' külsőbbek azok mellyeknek mennyiségeket mások folyúl haladják. Ezeknek jegyeik ilyenek: Nem hogy e' de még ama sem. legyen inkább ez mint amaz. kevesebb, gyengébb. Inkáb meg halok, hogy nem mint azt elszenvedjem.

24. A' minéműségben való egyben vettetés az a' mellyel a' dolgoz hasonloknek (Similia) mondatnak avagy Nem hasonloknek (Dissimilia) A' Hasonlok azok a' mellyeknek minéműségek egy. A' mely hasonlóság egy szoban foglaltatik be, annak jegyei ezek: Hasonlo. kép, ként, szinte, mintha, nem különbben. oly kasdag mint Cresus, oly szegény mint a' tetű. oly tudos mint Aristoteles avagy Plato

25. A' Nem hasonlok (Dissimiliák) azok a' kiknek minéműségek különböz. Melynek jegyei ezek: nem hasonlo. különb, más, máként; mint te se nész olyan iro mint apad volt. ő sem olyan ékeleten szollo mint Cicero.

Ezek

Ezek a magokon valamit jegyző tekintetek (argumentumok)

26. Im már következnek azok a mellyek az ide fel valoktól vésznekorát, a valamit jegyzőre; mellyeknek némellyke vétetik a nevektől úgy mint az egy eredetű szók [Conjugaták] mint Deák, deáklág, deáklugaz, igazlág, igazá: ember, emberfég, emberfégese: ezek közül az első renden lévő szók, cöz eretáknak; a másodikon, abstráctáknak; a harmadik és utolsó renden lévőek pedig, modoknak módáknak; Es a Névnek megmagyarazása (Notatio) mint; a ter nészet azért mondatik természetnek, mert termik, a Székely mondatik a Szék helytől.

Némellyke pedig fondálatik ugyan a dologban, de ez ide fellyül valok közül valamellyik által, minemű az Elosztás (Distributio) és a Meghatározás (Definitio)

27. Az Elosztás (Distributio) az, a mikor valamely egész dolog (totum) részke osztatik; az mely vétetik vagy a Causákból, okákból: mint, a tál vagy fából, vagy tserépből, vagy onból, vagy ezüstből való, az ilyen vétetik a matériából: az edény némely tisztességre, némely tisztatalágra való, mely a Végből [finisből] vétetett el osztás, így a többől is.

Ez az elosztás pedig mely az okokból vétetik akkor esik mikor a részek okai az egész dolognak. Holott leg emlékezősebb az Epnek (integri) darabokra (membra) osztatása.

28. Vétet-

28. Vétetik az elosztás az okoknak tselekedetekből is, a mikor tudniillik a részek tselekedetek (effecta), mint a Deák gyermekek, némellyek Abécet, némellyek Donatot, némellyek Grammaticát tanulnak. De itt kiváltképpen való a Genuinak (valamely közönségeségnek) az ő külön való nemeire (Specieseire) való elosztás, mint az állat vagy okos vagy okatlan, mely akkor lesz, mikor a köz [egész] dolog a részeknek állattyaor tészti

29. Az elosztás vétetik továbbá a Subjectumokból is, mint, a tudomány nem csak a nagy emberben vagy on hanem a gyermekben is, nem csak a férfiuban hanem a leánybann is. Az Adjunctumokból ilyen elosztás vétetik: Némely emberek egészségesek, s némellyek betegesek; némellyek kizdagok, s némellyek pedig szegények.

30. A Meghatározás (Definitio) az, a melyben megmagyarazatik mi légye a dolog A mely vagy Tellyes (Perfecta) vagy héjjanos (Imperfecta, Descriptio) Az Tellyes meghatározás (perfecta definitio) az, a mely bé foglallya magában azokat az belső okokat [tudniillik a materiát, s a formát] a mellyekből áll valaminek (állattya) valósága mint, az ember okos állat, mely meg határozásbéli két szoban okos állat bé foglalatik minden valamiből az egész ember áll, mert az állat bé foglallya valami a testet nézi, az okos pedig len valami a lelket.

31. A nem tellyes meghatározás [Descriptio imperfecta]

imperfecta definitio] az, a mely a dolgot más egyéb tekintetekből (argumentumokból) írja le; mint, az ember halando állat. Ezis jó ha az elsőre szert ember nem tehet.

Eddég vannak azok a tekintetek [argumentumok] mellyek a dologban ugyan benne találtnak.

32. A mely [argumentum] tekintett a dologon kívül vagyon; az Bizonyoságnak (testimonium) mődatik Mely Isteni vagy Emberi. Az Isteninek elég ereje vagyon az dologban, valamit igazán ki jelente- ni, de az emberekében kevésbé; ezis csak akkor ha az bizonyítottan elégleges okosság, (tudomány,) és jó akarat találtnak az helyesen való bizonyfág tételre.

Második Rész.

1. Immár következik az tekinteteknek (argumentumoknak) egybe foglalása; Mely foglalás a- vagy csak magán mondattal ki avagy emelkedés által másfal. A magán való foglalás (axiomanak) biteles mondásnak hivatik. Az magán ki mondatos helyes mondás az, a melyben egy tekintett má- sal foglaltnak egybe, és annak igazsága vagy nem igazsága (hamissága) megítéltnak.

2. A mely 1. Erősítő vagy tagado. Az Erő- sítő (*affirmatum*) az midőn az egybe foglalásban nintsen nem, vagy a nemmel, egygyet tévő szó darab, mint az Isten irgalmas, az ember gonosz; a gyer- mek

mek vásott, a papiros folyo. A tagado mondás (*axioma negatum*) az, midőn a mondásban benne vagyon, avagy benne értetik a nem. mint nem em- ber az Isten, nem fekete a ténta, az ember könyö- rületlen.

3. 2. A mondás mégis, igaz avagy hamis, Igaz, midőn azt mondja, a mint a dolog vagyon. Mert ha különbet mond hamis.

Az igaz ki mondás avagy csak lehetséges avagy ugyan szükséges igazsagu. Lehetséges igazsagu ha csak egy igaz, hogy neha hamis lehet. mint, hol- nap első lézen, a kijoltanul meg g-zdagul.

4. Az szükséges igazsagu mondás (*axioma necessarium*) az, a mely egy igaz, hogy hamis soha és sohaol nem lehet (*καὶ ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς*); a mi pedig ez- zel ellenkezik a soha igaz nem lehet. Illyeneknek kéllenni az rendes böltseségnek [arsoak] minden mondásnak. De ennek felette ollyaknak, a mel- lyek a felső (a böltseségnek azon részébéli) mon- dásokkal atyafások. (*καὶ ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς*). Ismét a mellyben a mondásnak utolsó része minden elsőrol igazán mondathatik, (*καὶ ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς*) az az, ha meg fordítottak is ugyan igaz; mint, Minden Erőbet okos állat, minden okos állat ember. Ez három törvé- nyektől függenek a böltseségnek minden mondási, ugyannyéra hogy ha tsakegygyik meg nem talátnak is valamely mondásban, mem az igaz böltseség- hez való.

5. *A' Mondás egygyes avagy foglalós. Az egygyes (simplex) az, melyben semmi foglalási szo nincsen; mint a' tűz éget a' tűz nem viz; Ez, közönséges (generale) vagy kiváltképpen való. A' közönséges [generale] az, a' melyben az utolsó rész közönséges és közönségesennis mondatik az elsőről, a' mellyis közönséges. Holot meg lehet hogy sem az erősítő nem igaz sem a' tagado: mint, Minden állat okos. Semmi állat nem okos. A' kiváltképpen való (speciale) mondas az, a' melynek utolsó része nem mondatik minden elsőről. It vagy az erősítő vagy a' tagado mindenkor igaz. A' kiváltképpen való (speciale) avagy rész szerint való avagy tulajdon. A' rész szerint való (Particulare) az, midőn a' köz utolsó rész, az elsőnek csak rész szerint tulajdonítatik; mint, Némely kegyelmesség nem dicsérendő. A' tulajdon mondas [Proprium] az, a' melyben az utolsó rész mondatik valamely tulajdon névről; mint Esaias ékessen szóló Propheeta.*

6. *A' foglalt (egybe fűzött) mondas [axioma compositum] az, a' melynek utolsó része több dolgokat foglal be magában egynél, valamely foglalós szotska által. A' mely foglalós szotska itt Gyűjtő avagy szeljesztő. Melyre nézve az ilyen foglalós mondas (axioma compositum) Gyűjtőnek avagy szeljesztőnek mondatik A' Gyűjtő az a' melynek részei mint igazak egybe gyűjtetnek [szedetnek] A' Gyűjtő [congregativum] ismer kapsolo va-*

rsolo vagy függesztő A' kapsolo (copulatum) az, a' melyben a' részek minden ha nélkül általán fogva egyben kapsoltatnak az: és, s, is, ismer, nemis, a' mennyemű olyan, és többek által. mint Az Isten irgalmas s. kegyelmes; Az Ember gyarló és halando.

Az függesztő mondas (axioma connexum) az melynek hátulso részei, ha, hanemha által gyűjtetnek egybe. mint, ha az Isten rajtunk nem könyösült volna, mi mind elvesztünk volna.

Az Szeljesztő mondas [axioma segregativum] az, melynek részei, mint egyszeres mind mind ketten igazak nem lehetők, egymástól el szeljesztetnek. Ez meg különböztető. [discretum] vagy elválasztó. [disjunctum] A' Meg különböztető az, melynek részei csak valami tekintettel hasonlanak meg; eme' szotskák által: de, penig, azonközben, jollehet, mindazáltal, és-t. mint bár ugyan haragodjékis az Artya az ő fiára, de mindazáltal meg nem tagadja

Az elválasztó az, melynek részei ugy választatnak meg, mintha tsakegygyik lehetne azok közül igaz. az: avagy, másképpen és-t. által. mint, avagy érszaka vagy on avagy nappal.

Az mondasoknak másokkal való egybe foglalások okoskodás avagy rendezés. Az okoskodás [Syllogismus] oly elméikedés melyben a' feltött kérdés a' próbáló szoval (teluncettel dologgal) ugy helyhez tetik el, hogy az előjárók feltétetvén, a' be rekesztés szükségesképpen következzék. Az okoskodás előjáró darab-

járolarabjának két részei vagynak, a feltétel és a felvétel. A feltétel (propositio) az előjáró darabnak első része, amelyben a kérdésnek csak hátulso része foglalatik egybe a próbálókkal. A felvétel (assumptio) az okoskodás előjáró darabjának második része, mely a feltételből vétetik ki. Az okoskodásnak hátulso része az, amely a kérdésnek mindenik részét be foglalja, és be rekesztésnek (conclusionak) mondatik. Ha valamelyik e részek közül az okoskodásban ott nem léend, az oly okoskodás enthymemának mondatik; ha pedig háromnál több lépésen prosyllogismusnak.

Az okoskodás magán való avagy foglalt. A magán való (simplex) az, amely holott a kérdésnek hátulso része vétetik a feltételbe: első része pedig a felvételbe. Ez állato, (affirmatus) ha mindenik darabja állato (erősítő). Tagado (negatus) ha az előjáró részeknek valamelyike a be rekesztései tagado, közönséges, [generalis] ha a feltétel és felvétel közönségesek. Rész szerént való, (specialis) ha csak egygyike közönséges. Tulajdonos [proprius] ha mindenik tulajdonos valakinek.

A magán való okoskodás bé vont [contractus partibus] avagy ki terjesztett. A bé vont az, midőn a próbáló dolog, példa gyanánt úgy vettetik a rész szerént való kérdés alá, hogy mindenik darabban előjárjon a felvételben állato legyen mint ha valaki kérdené hogy, a mérészfég jóindulaté? a

felelet

felelet az hogy: néha jó, mint az alhatatosság s. néha rossz, mint a vakmerőség. Itt négy dolog vagyó: mérészfég, jó indulat, alhatatosság, vakmerőség. Hogy azért meg próbált ssek hogy némely mérészfég jó indulat, így kel az alhatatosságot hozzá illettik:

Minden alhatatosság jó indulat,

Mindé alhatatosság mérészfég. Azért

Némely mérészfég jó indulat

Hogy ismét meg próbált ssek hogy némely mérészfég né jó indulat így kel a vakmerőséget hozzá adni:

Semmi vakmerőség nem jó indulat.

Minden vakmerőség mérészfég. Azért

Némely mérészfég nem jó indulat.

A kiterjett [explicatus syl] okoskodásban a feltétel közönséges avagy tulajdonos s a be rekesztés hasonl az előjáróhoz avagy a gyengébb részhez.

Ennek két neme vagyon. Az első az, amely holott a próbáló (tekintet, szó) mindenik részben (mondásban) utó vétetik és valamelyikben tagado: mint ha ilyen kérdés támad hogy a Lélek halandó? Hogy nem az. [az okoskodásnak ezen a nemén] ebből próbálható meg: mert nem egybe szerkeztett dolog ilyen képpen:

A mi halandó az másbol vagyon egybe szerkeztetve.

A lélek minden másbol egybe szerkeztetve. Azért

A lélek nem halandó.

A második neme a ki terjet okoskodásnak az, amely midőn a próbáló szó a feltételben előjár, a felvételben pedig

ben pedig állatván erőfitvén, utol. mint, ha kér-
detik hogy a' mi tisztességes dolog mind hasznosé?
Hogy ugy légyen evel kel meg próbálni: mert tör-
vény szerént való, ilyen formán:

Minden törvény szerént való dolog hasznos

Minden tisztességes dolog törvény szerént való. Azért

Minden tisztességes dolog hasznos.

A' foglalos okoskodás (Syllogismus compositus) az,
a' holott az egész kérdés egygyik része az állato és
foglalos feltételnek, a' másik része pedig a' próbáló
dolog. A' foglalos okoskodás függő (connexus) a-
vagy elválasztó (disjunctus) A' függő az melynek
feltétele függő mondasból áll. Melynek két módja
vagyon. A' első az, a' melyben a' fel tételnek első
része fel vétetik, és a' hátulso, bérekesztetik; mint,

Ha Isten vagyon, vagyon jövendőlés.

De vagyon Isten

Azért vagyon jövendőlésis.

A' második mod pedig az, a' melyben a' hátulso rész
megtagadtatik, hogy az első megtagadtathasék:
mint: Ha a' bölts hamar hiszen, valaha meg tsalatik

De soha nem tsalatik meg.

Azért nem hiszen hamar.

Az elválasztó foglalos okoskodás áll elválasztó
fel tételből. Melynek két módja vagyon: Az első
megtagadja edgyiket és a' másikat bérekeszti. mint:

Avagy nappal vagyon, avagy éjjel:

De niatsen nappal. Azért éjjel vagyon.

A' második

A' második mod, a' mindenik része szerént állato
fel tételből, egygyiket fel vézi és a' másikat megta-
gadja mint: Avagy nappal vagyon avagy éjjel.

De nappal vagyon Azért niatsen éjjel.

Az elrendelés oly elmélkedés mellyel az egyrendű
mondások az ő mivoltoknak világosság szerént elől
tételnek; honnan akar mellyiknek is másokkal való
meg egygyezése által láttatik és az elmében megtar-
tattatik. Es a' miképpen a' mondasban az igazság
és a' nem igazság: az okoskodásban a' következés
és a' nem következés: ugy az elrendelésben a' gon-
doltatik meg, hogy a' mi magán világosab avagy
közönfegyesebb elől tétéssék, és a' mi homályosab a-
vagy részszerént való, utol.

Ennek mivolta példákból tesz jobban ki: Mert,
Legyenek a' Logicanak minden határozási, elosztási,
regulái fel találtattak, és legyen azoknak mindenike
külön külön meg itéltetett: s. mind ezek külbömb kü-
lbömb darab pappiroskára irassanak le és egy tseber-
be hányassanak bé: ha itt azt kérded: mellyik része
tanitson meg a' Logicanak ez egybe zavart monda-
soknak el rendelésére? a' fel találásnak helyeire itt
semmi szükség niatsen, mivel mindenek fel találtat-
tak: sem a' mondasoknak meg itélésére, mivel min-
dénik mondas meg próbáltatott és meg itéltetett:
sem az okoskodásra niats itt semmi szükség; mivel
minden kérelkedések itt meg hányattak és vetettek:
egyedül az el rendelés vagyon hátra. A' Logicus az-

Ért az mesterfégi elrendelés világa által, a' tseberből ki választja a' Logicának meghatározását, az után elosztását, s. továbbá az elosztott részeknek meghatározásokat, és így eléb eléb.

Ezen rendet tartanak többire a' Poeták, Orátorok s. akarmitörökis irásokban, csak hogy a' Poeták néha meszszeb távoznak tőle, az Orátorokis az kérdésben, feltézésben megerősítésben és elvégezésben ezen rendet igyekezik megtartani és elkövetni.

Történik mind az által néha hogy gyönyörködésnek kedvéjért, ez ilyen rend elfordittassék, és a' minék az igaz elrendelés szerint, elsőnek kellene lenni, utolra hagyattassék.

TANATS

Mellyet Joachyinus Fortius ad, Apáczai János által egy Tanulásaba el tsüggedt litjunak.

Tan. Noha Uram az én fel budult és háboru elmém gondolkodási, engem mind untalan arra ingerlenek, hogy a' mely dolgot immár fok időktől fogva, szivemben el-rejtve forralok, e' földi embernek mig végben nem viszem, azt tudtára ne adjam; mindazonáltal fok a' szomorú példa! mellyek előmben adják, mely artalmas mely veszedelmes s' mely rosz előmenetű, a' göromba Ifjaknak magok tanásán jární: szantszándékom felől, ha nehéz nem leszen, akarok ertkezni. Fortius. Mind személyed s' mind beszéded kedves igen, jó barátom, előttem. Szoly kérlek bátorfággal. Tan. Egy szóval meg mondván, az Atyám engemet tanulásra szánt vala, hogy ha nem lehetnek mindenkénel jobbis, közep szerű lennék bár, de azon busulok hogy reménységben meg ts-larkozik szegény! For. Miért? Tan. Ihon! ennyi ideig scholában tekergésfemnek egy tsepp hasznát nem látom. s' én bizony nem tudom, mi haszna hogy tovább időmöt vesztegetem. hiszem job idején magam arra fognom, ahol előmentem leszen. For. De mi lehetne az? Tan. Ha ugyan meg mondjam, az a' külső állapot mellyet nekem mindenek tanásolnak s. jóvalanak Nemis lehetünk mind Papok. For. Azért kell tsak tanulni, hogy az ember Pap légyen? nyomorék gondolkodás! a' politiaiban nem kell a' tudos ember? Ennekem ugy reczik hogy az Ecclesia si hul nem virágzhatik, ha a' politia jó karba nem állatot. Ide pengig tudomány kívántatik! Továbbá vaj ki sokat meg tsalt az a' külső állapot! Mindennek mindent s' mindjárt igér ugyan ő, de a' századiknak alig praftál valamit; s' aztis oh ki nehezen s' későre! A' böltseleg pengig soha senkit meg nem tsalt. Tan. Mint kellene tehát a' tudományokban jó moddál elő mennem? For. Kevés szóval könnyen meg né mondható ugyá, mind az által igyekezem. Minék ezért három dolgokra vigyáz: Első a' készület, a' második az ut, a' harmadik a' tudományok, mellyeket tanulnod kell. Tan. A' készület miben áll! For. Öt dolgokban. Tan. Az elsőnek

első masodat For. Tégy oly célt fel a' melyre soha senki
 nem ért. Mert lép dolog a' közpíszterü tudos emberekkel el
 érkeztél. De szed még a' leg. tudosbakkal egyarányu mesz sze
 hagyttad, leg. szebb pedig mindeneket fellyül haladni, és a'
 nagy hegynek oly részében állani a' hova soha senki maga ere
 jétől nem hághat. Alám soha nemis hág. Tan. Az Isten
 ért Vram! ha én az tselekedném bizony mondom mind e'
 világ zafspára meltonak kiáltana. For. Nem szükfég azt karo
 hegyében tökesztetni, elég ha ketten tudjuk. For. De ugyan
 hogy mernék én a' tudományban Plátónak, Aristotelesnél, Cice
 ronál, Pliniusnál (hogy többet ne említsék) tovább igyekezni?
 A' For. Miért nem? Hiszem öki emberek né Istenek voltak,
 csak hegy a' mely dolgok a' tudományban valo elemenetelre
 tartoznak, azokhoz kezebbben nyultanak. Tan. De tsakén
 a' közpíszterüekkel érkezhettém el. For. Hatalmas Isten!
 be fé én elméjü ember vagy! Ez ilyen indulattal vagyok
 ám hogy e' világon sok Plato, sok Cicero sok Aristoteles nin
 tsen. Tudde mely alarson mely félenk, mely el vetet elme szo
 kot kevénni közpíszterüvé lenni? ellenbe pedig mely ditse
 retes jönlés az, a' mely ellenségin diadalmat vevén, várakoz
 el véli: honnan széles e' világon nap fény nel ragyagob s' tűn
 dülklöb hire neve futamodjék? mellyet a' menyit az égen a'
 tsillap s' tengerben a' füveny, annyit ezer ember magasztal fel
 vegnelkül? Mond ezt inkább Virgilius ha ember vagy: Té
 rauda via est, qua me quoque perlim, Tollere humo, victor
 que virum volitar per ca. Primus ego in patriam mecum
 (modo vita superstit) Aonio rediens deducam vertice Musas.
 Primus Idumaeas referam tibi Mantua palmas. Tan. Vallyon
 volté valaha valaki ilyen indulattal. For. Egyrs pper sem
 kételkedem hogy mind azok a' kiket felszorü tudosoknak hi
 vunk, erre nem igyekezzenek, tsak hogy meg tsalta szegénye
 ket dolgok ki menetele. Tan. Szinte a' bánt pedig engemis.
 For. A' derekas dolgokban tsak az igyekezetis ditsetetes.
 Elég az elsőről Tan. Mi a' Második? For. Meg utálván az
 henyélest szeressed az munkát. Fus mindent valami az em
 bert kenyelle tetszi. Hál örömesben száraz deszkán avagy
 kemény kövön, mint lágy párnán avagy gyenge ruhán. Non
 facit in molli venanda scientia lecto. Egyél olyan ételeket
 job szivel az mellyek nem igen kedvesek az inynek: kerülj
 valami gyönyörű get hoz. Quisquis enim durus casus vir
 tatis amore vincit, illi sibi laudis; de casuque parabit. At qui
 desidiam

desidiam luxumque sequetur inertem, Turpis inopsque si
 mul, miserabile transiget avum. Egéségedre mind azáltal
 gondot visely, mert annélkül dolgozban el nem járhat. Aly
 inkább, mint üly: fus mint menyő soha tudományi fegyveredet
 kezdebből le ne tudd. Az munka kö virágzik a' virtus. Né
 is lehet derekas dolog úgy tetszik az melyhez fáratlaguélkül
 juthatsz. Qui cupit capit omnia. Az tudomány gyökere ke
 serü, gyümölte pedig gyönyörűféges. Ne tehát ha mellyed
 ben vagyon még elevenfé, ha szivedben a' Virtusnak tsak egy
 szikrája maradt, távul távul legyenek min ten lágy, könnyü,
 kényes dolgok, keményeket, keményeket keres. tűzön, vizé,
 kösziklákön, havafokon, járj kely. Scyllakot, Syrtetket, Cha
 ribdeket, kerges. Valahol ez földön nehéz dolgot hallasz, ott
 teremj. Ez indulatodnak sorkából tsak az halál veszen ki.
 Nintsen ez világó oly nagy dolog sohul kit így tiedde né tész.
 Mennyenek dolgokra az kik ez beszédet maga hitnek kial
 tyák. Elég nekem bőfégesen ha egyedül azokert szeretni
 fogsz. Si redamant aquilae redamant delphines amantem.
 Tan. Köszive volna annak, az kit ez beszédek szorgalmatos
 tanulásra nem indittanak. Bezzeg nem hittem volna hogy
 soha ennyi indulatot szereshetne halando ember szivemben.
 Vgyan égek belől. Mi vala a' harmadik? For. Ha mihez fogsz,
 és egy először nem szolgál kétségbe ne eszel. Tudod hogy
 a' serény és bátor szivű fiu mikor egy nagy magas és mere
 dek hegyre igyekezik el hágni, mennél többször fordul nyakra
 főre arrolle, annál nagyob erővel iporkodik végte arra fel hag
 ni. A' nagy Alexander seregevel egy köszikla mellé, mellynek
 tetejében egy néhány fejedelmek szorultak vala, érkez
 vén, követeket küldé hozzájuk, kik tőlök ne kéfégesen azt
 kérdék ha Alexander tudnaé szárnyalni, mellyer az Király
 nehézen vevén Vitézinek ilyen szokkal felele: Semmine
 az természet olly fel nem helybetet, az hova az virtus ha akar
 el nem érhet. Tiztálcintomot igyén azert annak az ki elősz
 ször az köszál tetejébe fel hágná, az másoditknak kilenczet,
 nyolczat az harmaditknak, hetet az negyediknek s' a' t. kevés
 üdö mulya az kösziklát meg véte. Ne legyen hát felette igé
 nehé, ha munkadnak foganttyán mindjárt nem lehatod.
 Mert az milkent az orának árnyékát előb menél, nem látod,
 hanem tsak azon veszed észre de hogy jö a' t. e. ment: az
 s' bennis nem hogy most nő, hanem hogy nő az látszik. A'
 medve

medve kőlykek hat holnap korokban kezdnek járni. két holnapnak előtte pedig ingyen sem mozognak: így az jövőendő derekas dolgok nehaszen születnek, ellenbe pedig az hirtelen virágzók hamar meg hervadnak. Tan. Mennyünk továbbis mar ha tetszik, mert kevanom mind az őtöt egymás után hallani. For. Az gazdagfág után vágyodást veszi meg. Tan. Ha bizony az szegénységet tartják az emberek az tudomány leg nagyobb akadályának. For. En pedig bizonytal mondok hogy semmi az szegénységél az szorgalmatos tanulásra nagyobb eszköz nintsen: mivel derekas tudományoknak ő volt régtől fogván az találoja: az mint Theocritus ezt tudóson írja. Mert az miképpen az kővér, poshadt, rest test, ha az lélek né vidám és serény, az egészelegre semmit nem használ, ugy az kik szegény rendem valok, alaton állapottyokkal semmit nem ártanak, tsak neves elmék és bátor szívők legyen. Az test és szerentse jövai, mind utokkal edgyüt hamar el mulandok, viselt dolgaidnak díszereti pedig örökké maradandok. Nintsen ritkább nintsenis nagyobb dolog, mint igen gazdagnak s' igen tudósnak lenni. Tan. Mellyik már az őtötök? For. Gyönyörködje tudományodert magad díszeretiben: és ha látod hogy más fellyül halad avagy tudatlanfágodert meg dorgal, bankódjal rajra es annak uranna nagyobbakra verekedjel. Mivel az mint Ovidius mondja, non privas animo gloria dat vires, & fecunda facit pectora laudi. For. Tan. Meg hallás megis tanolám az készületet bizony nem is lezlek hátra maradobeunek. Hát az ut, mellyen az akaronak járni kell minden áll? For. őt dolban azis. Tan. Mellyek az k? For. Az olvasás hallás, elmélkedés, tanítás, és az irás, az három első leg nehezeb, az tanítás könnyeb, az irás pediglen mindeniknélis könnyeb. Mivel nehez dolog az szabad elmét azon egy dolognak hallására, olvasására, elmélkedésere le kötni, de az tanításban és az irásban az magunk gyakorlása minden unadalmat el vészen, mivel élménk az holott akarott jár. Tan. Az olvasásban mihez kell magamot tartanom? For. Egyedül ha lehet soha semmit ne olvas, mert az egyedül olvasás unadalmat szerez, keveset használ, s. az elmét meg tompítja, hanem ha valamely aurohott akarsz olvasni, olvasd másod magaddal. Mert az más ielen létéből, tsudálatos az mely vigyázó irélet származik, ugy hogy ehez képest egyedül létében tsak álmaidni láttassal. Tan. Az elmélkedésben mihez tar-

hez tartsam magam? For. Ha mit meg nem érthez, töstent Tanittora fus, s. rövid szoval akaratodot mond meg, ki ha meg teled jo, s. hogy ha pediglen nem, meny mindgyatást az máshoz. Ne szegénylyed azért tudatlanfágodert előtök meg vallani, mert fel tő czeledra meg el nem érkezél, nem tiéd az díszeret. Tan. Hát az hallás dolghban mitsoda uton járjak. For. Egy szoval: Az mit az lezken hallsz, legy azon mindjárast hogy arra mást meg taníts. Tan. az tanításban mihez kell embernek önnön magat tartani? For. Mihelt isten segedelméből az tudomány dolghban valami kösüteleter vehet, azon igyekezzél hogy napotlo nap estig tanithas, ha pedig minden disziplinában meg magadot annyira nem gyakorlotad, vagy munkád után meg annyit nem gyujtótrel, hogy egymás után sokig tselekedhemen azt: azt tanite az mit tudsz. különb különb helyeken es orákon. Így semmi nem léfszen nehez ha menderkor rá készütesnék tanithasz. Elég ha tsak edgy leszenis az ki téged hallasson. Azon közben az magad gyakorlása által tsudálatos mely nagy dolgok bőfegget szerzed tennen magadnak. Ha azon egy dolgot tisztel eltanitrod, többet tanulsz, mint ha sok idődig fonyasztottad volna magad az orhon olvasással. En sokszor sokat olvastam melyre ha egy holnap mulva rá fogtal volna, azt sem tudtam volna meg mondani kiket olvastam. De az kike másokot vala ha tanítottam sokizbe, azoknak emlékezetere az halál uti ki fejemből. Sőt még mostis ugy tudom őket majd mint az riz ujjomot. Nem kell sokat olvasni hanem sokat. Itz mind az által jól eszedbe vedd hogy add a dalamely tudos es bölcs könyvnek közönséges helyen, sokaknak hallatására magyaráshoz ne fogj, mig arra elegsegeget nem érzed, hanem elsőben egy, két, vagy három gyermek előtt tselekedjed azt meg. Tan. Hát mit kell tenni mi or az embernek halgatoji nintsenek? For. Egy vagy két barátot kerjed igen hogy ne nehezellenek meg halgatni, ha pedig barátid nintsenek, agy valakinek egy vagy két posturát. Mely vegre ha egy vagy két forintodot el költöd, annyira vetődöl az tudományban elé, hogy akar hova akar kik előt fel mersz állani. De mendaratza: ki tselekedne azt meg? A nak okáert mondom hogy kevesen érnek oda el az hova igyekeznek. Tan. Hát mikor ember illendőféget, egyéb gondjai miatt, né ézi? For. Többire az emberek olyankor ki ijak hogy nem érkezhének, de as ilyenek

az ilyenek az tanításban inkább keresik az böszületet mint az böltsefőget. Azért minden magad mutogatásai hátra hagyván akar készülni reás' akar ne, csak tanítón taníts. Dítsereret sohul ne keres hanem irásodban. Ha nem tom mely dítserereseñ viselne magadis perorálásodban avagy tanításodban, az szel hamar el fut az mit penig meg irsz, az örökké meg marad. Mikor valamely irónak szavai neherék, jobort meg vallanod hogy azokat nem érte d, sem haszontalanul sok időt rajtok felett el töltened. Nagyob indulattal keresvén az dolgot, mint az szoknak értelmet. Nemeltyek örömben tanítanak tudatlanokat mint tudofokot, duggatván erősen az mitskét tudnak, félyén attol hogy ha ma fokot mindent re meg tanítanak, magoknak végre semmi sem maradna. De az ilyeneknek szüle természetek bizony nekem nem tetstik, kik soha nem szemben hanem alattomban igyekeznek harcolni. Az az erős vitéz ki elienségének fegyvert mer ajánlani, mert (ám legyen) néha meg győztesselekis dítsereti fenn marad. Legyen elég az tanítástól. Tan. Az irásban tehát mihez kell magamot tartanom? For. Minden gyönyörűségét az irásban helyheztesd, melyre gondolkozást, beszéledet, munkáidat, vigyázást, elmedet, egeffégedet, keresményedet, végezetre valamit tanulsz hallasz, látsz, vezéred. Vgy hogy soha ne hidd, hogy annál többet tudgy, mint az mit már meg irtál. Ha természeted szerént ékesen beszéllő vagy akarató szerént szoly parasztul. Mert többire az kik ékesen beszélnek nem szinten szépen irtak. Miv' az ékesen beszélésnek gyönyörűségétől meg igeztetvén amaszt nem oly szorgalmatoson üzik, nem gondolván azt meg hogy az tudománynak irásban áll dereka, Tan. S' hárt mikor az cimber az sok irtást meg unnya? For. Hogy azt elmozdítád ély ez mesterségekkel: Fogad fel hogy vatsó át semmikeppen nem észel, hanem ha ennyi s-ennyi levelet bé éppé irsz, mellyet ha által hagsz soha semmikeppen te magadnak ne kedvez. Annál férenyebben igyekezzél irni, mennél irni nehezeb; sőt ha könnyű volna tellyes életedbe nem kellene így irnod. Osztan, ha ély helyeken forgasz az holott könnyű nyon sokis vagynak meny elő hozzájok és jele, ts meg hogy készülnenek mert könyvet akarsz nyomtatás alá vetni, bár ugyan abban az előtt egy levelet se irtal legyenis meg. Az mit így el kezdesz kéacelenseg alatt végbennis cel azt vinned, könnyű így irni igen midőn az

midőn az nyomtato mindennap új irást kér. On az én könyvet ilyen formán irtan. Mind az által meg lásd, az mit így irsz jól tudd, mert az emberekkel meg nevetted magad. Ennek felette Senki az tudományban felső polczra nem hág, ha az futó idővel igen okoson mel. Azért így tselekedjél: Legyen kö táblád vagy jegyző könyv, ed mellyet éjjél nappal veled hordoz, melyre, ha mi ollyas dolog eszedbe jut északa, jegyezd le, es reggel ágyódból fel kelvén ird jobban le, hasonló képpen ha erdön mezőn járszis. Továbbá ha vendégségbe hivattatol es eszedbe vészed, hogy gezemize teretura, es fajra fái beszédeket kell halgatnod, el ne meny. Job volna egy tagodtol meg válnod mint ker oráig haszontalan beszédeket halgatnod. Hasonlo képpen ha valaki meg látogat, ki semmi tudománybéli dolgokról nem beszél, had ott is fus mindjárást az tanulásra. Jobb hogy ő tsudálkozzék embeitelehségeden, mint minden maradvád szidja resffégedet. Menyi könyvet irtatnál azokon az orákon, mellyeket barátiddal az tsapásban istenednek bősfszafágra töltesz. Többet ne alogy hanem tsak az menyi tagaidnak szükséges, bővön elég hat a vagy hét oráig. Mikor olvasásra vagy irásra indulatodot érzed, mindjárt étel után vagy éjszélkoris tanuly, kiből ha ki fáradsz, keres te magadnak más gyakorlásnak modját. Minek előtte este fekenni mennel vizsgálj jól meg magadban azon nap mit olvastál, hallottál, tanítottál es irtál. Mennél nagyobb böszüllőd kevés elemene elted, annál hamarab nagy tudós ember léssesz. Az kik arhitván baccakor filléreket meg gyűjtögetik meg gazdagodnak, ellenben az kik semminek tartyak, gyakorta igen nagy szegényteget érne. Az hofszu ideig való nyugodalom az testet meg erőtleníti es az emberben követ (árénát) nemz, annakokaert tan ottan untig hány követ vagy valami egyebet, tsak hogy ha lehet, oly játékok keres az mely miafok időt ne vezessed. Mikor sétáltz hasznos dologról beszél, ha mod vagy on benne valamilyen témáról perorál. Fáradj mig ez mulando életben vagy, holtod után bizony elegendet nyughatasz. Az boldog, ag mit denkor munkát követ. Minek utánna az tudományoknak summáat meg tanoltad, minden sztrendönként kerer más más lao helyt. Mind mezőn, mind erdön, mind vára son, falon lálz valami ollyan kővel az előtt nem tudtál. Julius Tsaszár Gades en meg látván az Nagy Sándor képit, fel fohászkodék hogy ő, abban az időkorban, mely-

TANATS

ban, melvben Alexander ez vilagot meg hodolhatta, volt, meg
semmi emlékezetes dolgot nem is felt volna, innen azért
alkalmatlóságot veven mindjárt nagyobbra kezdte vagyakozni.
Tala. Miket kel azért mind tudnom es tanolnom? For.
Hogy most magokrol az tudomanyokrol, azoknak dítseretek-
ról is szantalan haznokról külön külön ne szoljak; emlitem
csak azoknak mind egymásbol függéseket. Mint az szent irast
kerékafon meg nem magyarázhatod. theologus nem vagy;
jó theologus nem vagy, ha ethicus, Oeconomicus, politicus, s-
iuridicus nem vagy; ilyen sem vagy, ha medicus nem
vagy; jó medicus sem vagy, ha physicus nem vagy; jó phisius
nem vagy, ha opticus, musicus, astronomus geographus nem
vagy; mind ez nem lesz ha geometra nem vagy; jó geometra
nem vagy ha arithmeticus nem vagy; ilyen nem vagy ha lo-
gicus nem vagy; jó logicus nem vagy, ha eloquens nem vagy;
Eloquens vegtere nem vagy ha Grammaticus es ha Rhetor; jó
nem vagy. Mi vagy kerlek! eloquentianélkül? Sör ha most
volnais valami, az köverkezendőknel mi lesz? Mi emelte
Homerust Platot, Demosthenest, az halandok felibe? mi Cice-
rot? mi Camillust? mi Sciptot? mi Virgiliust? mi Ovidiust?
s az többi, az szép eloquentia. De mind ezeknek bölts irások
ha az meg nevezett tudomanyokkal rakva nem volna, mi vol-
na? zengő, émbalóm, s házontalan fetegecs. Az ekefer-
szellás azt az, az mely az tsillagok járását, az izelének fuvását,
az lángok murróását, az vizeknek zuhatását, hegyeknek magaf-
sagit, az berkeknek árnyekit, a patakok folyását úgy fejezi ki,
mint ha szemcid elött lenének. Evvel az resteket meg gyor-
síthatod, az henyeket terényelbe tehered, az vakmerőköt
vizsiza tanthatod, bücsőköt házhozatra itélhez, jokot is-
mér erőssen meg dítserhez. Meg is kerlek, ki volna az Ara-
boknál Kollus? ki Senban vajel? ki az Sidónnál Elias? ki
Majmonides? ki Rabbi? ki daimi? az ő isergedező patak
modon folyo ekes iratok terte. S, hogy másoknál,
kik dologgal rítok nem aláb valok, sokkal
nagyob meltságbal kedvessebbe
légyenek.

3603^a
254. V E G E.

Alphabetum de memoria & patientis.

[Faded handwritten text in a historical script, likely Latin or German, covering the right page. The text is mostly illegible due to fading and bleed-through.]

- VÉGE -